

КРАЄЗНАВЧА ЕКСКУРСІЯ ЯК ФОРМА ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ

Я. М. Камбалова, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова, м. Київ

Важливою ділянкою навчання й виховання школярів є екскурсійна робота, що надає можливість комплексно вивчати історичне минуле рідного краю. У кожному регіоні України існує багата історична спадщина, яку неодмінно треба використовувати в роботі з учнями. Жоден підручник чи посібник не дасть учням такого багатого матеріалу, про який зможуть розповісти місцеві пам'ятки історії та культури. Вони допомагають учителеві яскравіше розкрити перед школярами історичну спадщину краю, зрозуміти процес розвитку батьківщини від найдавніших часів до сьогодення в контексті вітчизняної, європейської та світової історії.

Краєзнавчу екскурсію можна також розглядати як форму навчальної роботи для різноманітних за віком, складом, професійною спрямованістю груп екскурсантів. Це може бути *екскурсія-консультація, екскурсія-демонстрація, екскурсія-урок, пробна екскурсія, показова екскурсія*.

Зазвичай краєзнавчі екскурсії для школярів поділяють на *навчальні*, які передбачені у програмах різних шкільних предметів (у тому числі історії рідного краю) та *позанавчальні*. Відвідування останніх є добровільним, але вчитель має подбати, щоб більшість учнів побувала на всіх краєзнавчих об'єктах.

За змістом екскурсії поділяються на *оглядові і тематичні*.

Оглядові екскурсії зазвичай розкривають декілька тем, тому їх ще називають багатоплановими. Ґрунтується така екскурсія на показі різноманітних об'єктів (пам'яток історії і культури, будинків і споруд, природних об'єктів, місць відомих подій, промислових і сільськогосподарських підприємств тощо). Це формує в учнів загальне уявлення про місто, край, регіон, державу в цілому.

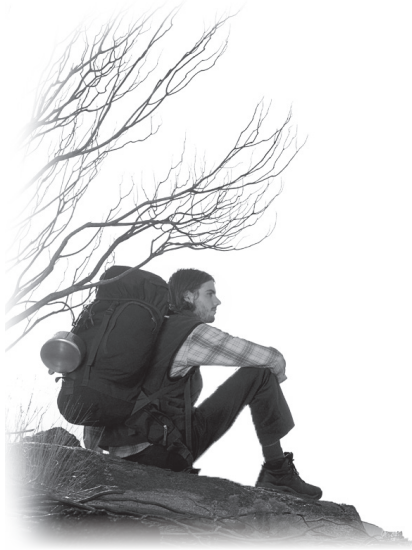
Тематичні екскурсії поділяються на *історичні* (історико-краєзнавчі, археологічні, етнографічні, військово-історичні, історико-біографічні, меморіально-історичні), *виробничі, мистецтвознавчі, літературні, природознавчі* (екологічні), *архітектурно-містобудівні*.

За місцем проведення краєзнавчі екскурсії можуть бути: місцями історичних подій, до історичного, історико-краєзнавчого пам'ятника, до місцевих музеїв, до архівних установ і бібліотек, на виробництво тощо. Екскурсії до музеїв, архівів, бібліотек, на промислові та сільськогосподарські підприємства проводять зазвичай фахівці.

За формою проведення екскурсії поділяються на такі види: *екскурсія-прогулянка, екскурсія-лекція, екскурсія-концерт, екскурсія-вистава*. Поділ екскурсій на чітко визначені групи на практиці має дещо умовний характер.

ЕТАПИ ПІДГОТОВКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСКУРСІЇ

- ✦ Вибір учителем разом з адміністрацією навчального закладу теми та навчально-виховної мети екскурсії.
- ✦ Вивчення спеціалізованої літератури за темою екскурсії.

- ✍ Позначення на карті місцевості можливих об'єктів для екскурсійного показу та планування можливого екскурсійного маршруту.
- ✍ Підбір матеріалів до «портфеля екскурсовода».
- ✍ Відвідування вчителем обраних екскурсійних об'єктів.
- ✍ Бесіда з учнями про тему, зміст, мету і завдання екскурсії.
- ✍ Проведення екскурсії.
- ✍ Написання учнями звітів про екскурсію.
- ✍ Підбиття вчителем підсумків екскурсії та роботи учнів.
- ✍ Проведення краєзнавчої екскурсії передбачає тісний зв'язок програмового матеріалу з історії рідного краю з обраними екскурсійними об'єктами. Тому вчитель ретельно розробляє:
  - тематику екскурсій;
  - маршрут екскурсій;
  - визначає історичні об'єкти і пам'ятки, які треба відвідати;
  - працює з довідниками з історії краю, матеріалами місцевої періодичної преси, мемуарною, художньою літературою, присвяченою історії краю (за наявності таких видів джерел).

С. І. Коток рекомендує до початку екскурсії провести бесіду з учнями, поставити перед ними спеціальні завдання (колективні, групові чи індивідуальні), а після проведення екскурсії запропонувати їм виконати такі види робіт:

- підготувати невеликі повідомлення (письмові чи усні);
- накреслити маршрут екскурсії;
- зробити фото історичних об'єктів;
- підготувати випуск альбому, стінгазети, бюлетеня, виставки за темою екскурсії [3].

Методика проведення екскурсій, що має на меті допомогти екскурсантам легко засвоїти зміст екскурсій, базується на прийомах показу і прийомах розповіді.

ПРИЙОМИ ПОКАЗУ

Прийом попереднього огляду об'єкта. Один з обов'язків екскурсовода впродовж огляду — зробити аналіз того об'єкта, який спостерігає екскурсант. Тип аналізу (історичний, мистецтвознавчий, природознавчий тощо) залежить від мети та теми екскурсії, а також від характеру самого об'єкта.

Прийом панорамного показу дає можливість екскурсантам спостерігати місцевість або екскурсійний об'єкт на відстані (наприклад, з оглядово-го майданчика).

Найзручніший спосіб підготовки учнів до ЗНО!

Поспішайте замовити диски від ВГ «Основа» — «Електронний тренажер. Готуємося до ЗНО»!

Диск містить:

1. Тестові завдання:

- 460–600 унікальних завдань, згрупованих за темами.
- Наприкінці тесту виведено кількість правильних та неправильних відповідей, кількість набраних балів, а також перелік запитань із помилками.
- Зручний та зрозумілий інтерфейс.

2. Симуляція ЗНО:

- 60 завдань, згрупованих за різними темами.
- За повторного проходження тесту завдання змінюються.
- Таймер.

Код	Назва
20ЕТГ1	Українська мова
20ЕТГ2*	Українська література
20ЕТГ3*	Математика
20ЕТГ4	Хімія
20ЕТГ5	Біологія
20ЕТГ6	Історія України
20ЕТГ7*	Англійська мова
20ЕТГ8*	Фізика

Ціна
75,00

* Незабаром у продажу.

Ваші учні зможуть якісно підготуватися та впевнено скласти іспит!

Замовлення можна зробити:
За телефоном: (057) 731-96-35;
на сайті <http://book.osnova.com.ua>;
Вартість поштової доставки
Укрпоштою — 12,95 грн. Тарифи інших
перевізників дізнавайтесь додатково.

ОСНОВА
ВІДНАВНИЧА ГРУПА

Приєм зорової реконструкції (відтворення). Сутність цього прийому полягає в тому, що вербально відтворюють первісний вигляд історичної споруди. Одним із варіантів цього прийому є *приєм зорового монтажу*.

Приєм зорового порівняння. Цей прийом побудований на зоровому порівнянні різних предметів або частин одного об'єкта з іншим, які бачать екскурсанти.

Приєм локалізації подій, тобто зв'язок історичних подій з конкретним місцем.

Методичний прийом руху — обхід навколо будівлі, споруди, пам'ятника, що дозволяє більш об'єктивно уявити її розміри, розташування помешкань, помітити деталі, на які не звертають уваги під час статичного огляду. Розповідь екскурсовода під час руху зведено до мінімуму, тобто до екскурсійної довідки чи опису, і бажано не під час ходи, а коли оголошують коротку зупинку.

Приєм абстрагування — уявний процес виділення з цілого окремих частин з метою подальшого спостереження. Цей методичний прийом дозволяє екскурсантам розглянути ті ознаки предмета (пам'ятки історії і культури, монументальної скульптури), які є основою для розкриття теми.

Демонстрування наочних посібників, які доповнюють зоровий ряд. Зазвичай для цього використовують зміст «портфеля екскурсовода». Наочним посібникам, порівняно з основними об'єктами, відводять допоміжну роль.

Приєм зорової аналогії, побудований на порівнянні спостережуваного об'єкта з фотографією або малюнком іншого аналогічного об'єкта; з тими об'єктами, які екскурсанти спостерігали раніше.

Показ меморіальної дошки [4].

Основне завдання прийомів розповіді під час проведення краєзнавчої екскурсії — подати історичні факти, події, приклади так, щоб екскурсанти мали образне уявлення про них, побачили більшу частину того, що було їм розказано екскурсоводом.

ПРИЙОМИ РОЗПОВІДІ

1. Приєм екскурсійної довідки. Використовуючи цей прийом, екскурсовод коротко повідомляє найголовніші дані про спостережуваний об'єкт: дату спорудження (реставрації), авторів проекту, розміри, призначення та ін.

2. Приєм опису. Цей прийом передбачає виклад екскурсоводом характерних ознак об'єкта в певній послідовності.

3. Приєм характеристики. Значення прийому полягає в перерахуванні властивостей і особливостей, відмінностей, сукупність яких дає якнайповніше уявлення про об'єкт, дозволяє краще зрозуміти його призначення.

4. Приєм коментування. Цей прийом використовують і для тлумачення історичних подій, явищ, процесів, і як спонуку до міркування або критичних зауважень про що-небудь, що викликає інтерес у екскурсантів.

5. Приєм репортажу — це коротке повідомлення екскурсовода про подію, явище, процес, очевидцями яких є екскурсанти. Розповідають при цьому про об'єкт, що потрапив в поле їхнього зору.

6. Приєм цитування. Екскурсовод залучає до розповіді цитати з літературних творів, вислови славетних земляків про історію краю тощо.

7. Приєм діалогізації або прийом запитань-відповідей з екскурсантами.

8. Приєм літературного монтажу. Використовуючи його, екскурсовод свою розповідь будує на наборі уривків з різних літературних творів, історичних документів, матеріалів, надрукованих у періодичній пресі.

9. Приєм співучасті. Екскурсовод намагається «занурити» школярів у певну історичну ситуацію, використовуючи фразу: «Уявіть, що ви потрапили...»

10. Приєм персоналізації. Екскурсовод залучає до розповіді епізоди життя відомих історичних осіб або виступає від їхнього імені.

11. Приєм проблемного подання матеріалу (або дискусійної ситуації). Екскурсоводам перед початком екскурсії ставлять певні контраверсійні питання, відповідь на які можна отримати в ході її проведення.

12. Приєм відступу полягає в тому, що в ході розповіді екскурсовод відступає від теми: читає вірш, наводить приклади зі свого життя, розповідає зміст кінофільму, художнього твору. Цей прийом безпосередньо не пов'язаний зі змістом екскурсії.

13. Приєм індукції застосовують, коли під час екскурсії необхідно зробити перехід від конкретного до загального. Наприклад, екскурсовод від характеристики одного пам'ятника переходить до характеристики цілого ансамблю або системи інженерних споруд [4].

ПОРАДИ ДЛЯ ЕКСКУРСОВОДІВ

- Дотримувати плану екскурсії та її хронометражу;
- створити атмосферу співпричетності екскурсантів до подій, про які йдеться;
- утримувати увагу слухачів цікавою та емоційною розповіддю;
- уникати тривалих монологів;
- розповідаючи, вибрати слухача, за яким слід орієнтуватися, як сприймають екскурсанти розмову;
- закінчуючи екскурсію, необхідно зробити підсумок [3];
- орієнтуватися на рівень розвитку екскурсантів (спиратися на матеріал, який екскурсанти вже вивчили в школі, проводити частину екскурсії у вигляді бесіди, ставити питання та уточнювати характер розповіді згідно з отриманими відповідями).

Отже, краєзнавчі екскурсії покликані задовольнити духовні, естетичні та інформаційні потреби школярів, сприяючи розширенню їхнього кругозору, організації культурного дозвілля, відпочинку та спілкування, а також виконуючи освітню і виховну функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О.* Екскурсознавство і музеєзнавство. — К. : Альтерпрес, 2007. — 464 с.
2. *Коток С. І.* Краєзнавство в школі: методика краєзнавчої роботи, програми для гуртків, творчих об'єднань історико-краєзнавчого та

фольклорно-етнографічного напрямів// Навчально-методичне видання // vospitatel.ucoz.ua/September/kraeznavstvo.doc

3. *Концептуальні засади організації екскурсійної діяльності в Україні.* Додаток до наказу Державного департаменту туризму № 32 від 15.01.02 р.
4. *Методика проведення екскурсій:* Каталог для туриста // vechervkarpatah.at/ua.
5. *Науково-методичні поради щодо організації краєзнавчої роботи з учнівською молоддю /* Упорядники Т. І. Длінна, О. В. Волос. — Миколаїв : ОППО, 2006. — 64 с.

Мозаїка цікавих фактів

СТОКГОЛЬМ: БІГОМ ПО СХОДАХ!

Якщо ви опинитеся 30 жовтня в Стокгольмі, то будьте готові до серйозних фізичних навантажень. Адже вам запропонують пробігти вгору сходами 24-поверхового будинку!

Така спортивно-пізнавальна екскурсія відбуватиметься у висотній стокгольмській будівлі Skrapan, і вашими конкурентами у забігу стануть ще осіб 200. А стимулом для всіх учасників будуть призи. Тож за них варто поборотися, і першим пробігти вгору всі 436 сходинок. Щоправда, за біг сходами туристам і місцевим жителям доведеться заплатити 200 крон (приблизно €22).

ДЕСЯТЬ ГОДИН В АНГЛІЙСЬКІЙ КАЗЦІ

Після виходу у світ казки Джоан Роулінг про Гаррі Поттера його шанувальники масово

рушили в Лондон. Деякі з них намагалися дістатися казкової платформи «9 і 3/4» і потрапити на потяг, що веде в казковий університет Хогвартс. Для цього люди... билися головою об вокзальні стіни. Тут британські турагентства замислилися і влаштували екскурсію казковою Англією, точніше, місцями зйомок славнозвісного фільму. Окрім вже згаданої платформи, екскурсантам запропонували відвідування зоопарку з удавом, що вміє говорити, чарівної крамниці, коридорів і залів Оксфорду і Глостеру. Тут на власні очі можна побачити, наприклад, бібліотеку, де Поттер ховався під плащем-невидимкою, старовинний зал, де висіли говірливі портрети. Ціна казкової екскурсії, що триває 10 годин, абсолютно не дитяча — 590 англійських фунтів.